

A triste condición dos meniños abandonados Expósitos na Estrada a mediados do século XVIII

Juan Andrés Fernández Castro
juanandresfc@yahoo.es

Resumo. Preséntase unha breve análise da situación dos expósitos na terra de Tabeirós e as circunstancias que podían conducir a tal condición: ilexitimidade e miseria, principalmente. Máis da metade (arredor dun 70%) dos expósitos acollidos no Hospital Real de Santiago falecían ao pouco de ingresar; máis afortunados eran os entregados a mulleres do rural para a súa crianza. Convivían baixo o mesmo teito pero non se integraban na familia, véndose relegados a un status case servil.

Abstract. Brief analysis of the situation of abandoned children in Tabeirós and the circumstances that could lead to this condition: mainly illegitimacy or poverty. More than half (about 70%) of the abandoned children taken in the Royal Hospital of Santiago died shortly after admission. Those given to countrywomen for their upbringing were more fortunate. They lived together under the same roof but did not fit into the family, being reduced to a servile condition.

O día 2 de outubro de 1931 a veciña de Callobre María Celia Iglesias encontrou, a carón da ponte do río Liñares, unha meniña acabada de nacer envolta nuns pobres trapos. Levouna á súa casa onde lle dispensaron as primeiras atencións e despois trasladouse á vila da Estrada. Foi recoñecida polo médico e inmediatamente bautizada por don Nicolás Mato co nome de María Celia Afortunada, en atención á nena que a recolleu e foi madriña. No Rexistro Civil acordouse asignarlle os apelidos Liñares Estrada, que fan referencia ao lugar do achado e ao pobo que a acolleu. As autoridades municipais, que naqueles tempos tiñan encomenda a tutela dos meniños expósitos, deciden adxudicarlle ás súas expensas unha ama de cría que a alimentase, pero a que había enfermou de gravidade polo que a Corporación decide enviar a María Celia Afortunada a Santiago.

Enterada a veciñanza, concéntrase diante da Casa Consistorial impedindo o traslado e acorda abrir unha colecta para recadar fon-

dos e contratar ademais unha póliza de seguro para a meniña. Pero a fortuna que lle atribuíu o seu nome non a acompañou: acaba falecendo de bronquite aguda uns meses despois, o 26 de xaneiro de 1932.

Ao longo da historia detéctanse innumerables casos de meniños abandonados, vítimas inocentes de fráxil vida e futuro incerto, que padeceron o criminal abandono duns pais que non quixeron ou non poideron coidalos.

No ecuador do século XVIII, contra 1752, viñan ao mundo moitos meniños pois é sabido que nos réximes demográficos antigos non existían outros freos da natalidade que aqueles que actuaban de forma colectiva e inconsciente cando os recursos alimenticios non chegaban para alimentar a poboación. Estes mecanismos naturais (emigración, solteiría definitiva feminina e retraso á idade matrimonial, principalmente) logran moderar un pouco o ritmo da natalidade, pero actuaban moi lentamente. É por iso que non sempre un fillo era ben recibido, sexa por circunstancias que afectaban a honra da nai, ou por outras de carácter socioeconómico, como a certeza de non poder alimentar unha nova boca cando apenas había recursos para manter o resto da familia. Ilexitimidade ou miseria eran pois os factores desencadeantes da triste condición do abandono.

Aqueles meniños indefensos eran depositados, ao dereito de nacer, nalgúns lugares concorridos (porta da igrexa ou da casa dun rico, encrucilladas de camiños) onde se esperaba que algunha alma caritativa os recollese. Outros eran levados directamente á Casa de Expósitos do Hospital Real de Santiago, onde se rexistraba e bautizaba –case sempre *sub conditione*– e logo facíase cargo del unha ama de cría. Unha mortalidade que rondaba o 70% dos ingresados revela as condicións de vida da institución e o triste destino dos infelices que alí ingresaban. Moitos dos expósitos do Hospital Real eran entregados a mulleres da zona rural para que os aleitasen e encomendábaselles, a cambio dun estipendio, a súa crianza deica os sete anos. Actuaba tamén como estímulo na acollida de meniños abandonados o propósito de convertelos en futura man de obra gratuíta.

1. Expósitos. Frecuencia en 1752

Parroquia	Veciños leigos	Habitantes	Expósitos
Remesar	42	205	3
Orazo	106	476	23
S. A. de Veá	146	611	6
Lamas	51	223	8
Rubín	109	534	8

O seu status familiar para nada era asimilable ao dos fillos propios e con frecuencia víanse reducido a un estado de servidume próximo ao dos criados, aínda que sen recibir retribución económica. Na táboa 2 apréciase de forma elocuente como criados e expósitos se distribúen homoxeneamente nas familias (arredor do 9%) do que se deduce que ambos os dous grupos realizaban funcións similares.

Era tamén frecuente que moitos meniños de orixe urbana fosen entregados a amas de cría rurais, ben por preservar a honra dalgún fillo habido fóra do matrimonio ou ben, no caso de fillos lexítimos, para aleitalos debidamente por imposibilidade de facelo súa nai; mais estes non cabe consideralos como expósitos; ningún deles se desvinculaba nunca das súas familias, podían ser lexitimados posteriormente por matrimonio de seus pais e regresar aos seus fogares unha vez rematado o seu período de lactancia.

2. Composición das familias segundo o Catastro de 1752

Parroquia	Só parentais	Con criados	Con expósitos	Con ambos
Remesar	36	4	3	
Orazo	82	6	18	
S.A. Veá	126	14	6	
Lamas	40	4	7	1
Rubín	87	13	8	
TOTAL	371 (81,53%)	41 (9%)	42 (9,23%)	1 (0,21)
	455 (100%)			

É extraordinariamente difícil penetrar no universo mental das mulleres daqueles tempos arredados e esclarecer os motivos íntimos que as levaban a tomar tan penosa e grave decisión; máis doado é establecer unha aproximación cuantitativa ao fenómeno, tomando

como fonte principal os datos proporcionados polos Libros Persoais do Catastro do marqués de la Ensenada de 1752, fonte inesgotable de información de índole demográfica e socioeconómica. Eliximos para a súa análise —e razoable extrapolación a todo o territorio de Tabeirós Terra— as parroquias de Remesar, Orazo, San Andrés de Veá, Lamas e Rubín, onde se rexistraron, ao tempo de efectuar os interrogatorios para a confección do Catastro, 455 familias.

Debemos recoñecer ás parroquias do actual concello estradense, no que afecta aos expósitos, o seu manifesto carácter ambivalente, como emisoras de expósitos nados no seu territorio, mais tamén, e ao mesmo tempo, destino habitual de meniños expósitos doutras parroquias de Galicia procedentes do Hospital Real de Santiago, quizais debido á proximidade da cidade. Cómpre salientar que estes meniños entregados na Casa de Expósitos compostelana non deixan rastro nos rexistros parroquiais, que unicamente asentan nos correspondentes libros os expósitos achados e bautizados na parroquia (caso pouco infrecuente) ou aqueles que falecen no seu territorio. Nos rexistros de entrada do Hospital Real apenas se encontran datos que poidan identificar a orixe dos meniños entregados, que se ven deste modo desposuídos para sempre, no ámbito público e privado, de toda referencia familiar, circunstancia que os han acompañar toda a súa vida.

Dos 48 expósitos reseñados nos Libros Persoais do Catastro, no ámbito das parroquias de referencia, 27 son homes e 21 mulleres de distintas idades, aínda que a fonte consigna xenericamente *menor*, de modo que o rango de idade fluctúa entre os 0 e os 18 anos, idade á que o expósito podía emanciparse ou permanecer baixo o mesmo teito, mais cobrando xa a correspondente soldada.

3. Expósitos residentes en 1752

Parroquia	Homes	Mulleres	Total
Remesar	3	0	3
Orazo	10	13	23
S. A. de Veá	5	1	6
Lamas	6	2	8
Rubín	3	5	8
TOTAL	27	21	48

Calculada a idade media dos cabezas de familia (44'62 anos no tempo de efectuar as averiguacións) podemos deducir que a das esposas ronda os 42, de modo que os expósitos de maior idade serían acollidos cando elas contaban, aproximadamente, con 24 anos, en plena idade fértil pois, e moi probablemente aleitando a algúns dos seus fillos.

A riqueza de datos de relevancia demográfica que ofrece o Catastro permitiunos reconstruír cada unha das unidades familiares establecidas nas parroquias, computar o número de persoas que a compoñen e, tamén, a relación de parentesco que existe entre elas, consignándose, se é o caso, que se trata de criados ou de expósitos, persoas que conviven baixo o mesmo teito pero que son alleas á familia.

4. Grupos domésticos, criados e expósitos según o Catastro de 1752

Parroquias	Habitantes	Grupos domésticos	Criados	Expósitos
Remesar	205	43	5	3
Orazo	476	106	12	23
S.A. Vea	611	146	16	6
Lamas	223	52	7	8
Rubín	564	108	17	8
TOTAL	2.079	455	57	48

O investigador debe ter moi presente esta circunstancia á hora de establecer análises cuantitativas familiares, pois corre o perigo de achegar conclusións erróneas por incluír naquel agregado persoas alleas a elas como son, como queda dito, os criados e os expósitos. Se ben aquelas confusións adoitan ser de índole menor, pode acontecer que o erro acadade dimensións considerables cando a presenza duns e outros nas casas acadan magnitudes considerables. Tal sería o caso da parroquia de Orazo, na que en 1752 contabilizamos 12 criados e 23 expósitos, o que supón un incremento demográfico de 35 persoas, equivalente ao 7,5% da poboación total.